

«ТАРИХИЙ МАНБАШУНОСЛИК, ТАРИХНАВИСЛИК, ТАРИХ ТАДҚИҚОТЛАРИ МЕТОДЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИНИНГ ДОЛЗАРҒ МАСАЛАЛАРИ»

*мавзудаги Республика XV Ҷилмий-назарий
конференциясининг материаллари*

17

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK
UNIVERSITETI**

**TARIXIY MANBASHUNOSLIK,
TARIXNAVISLIK, TARIX
TADQIQOTLARI METODLARI
VA METODOLOGIYASINING
DOLZARB MASALALARI**

**Respublika XVII ilmiy-amaliy
konferensiya materiallari**

Toshkent – 2025

“Tarixiy manbashunoslik, tarixnavislik, tarix tadqiqotlari metodlari va metodologiyasining dolzarb masalalari” // Respublika XVI ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 17-ilmiy to‘plam [Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. Mas’ul muharrir tar.f.d., prof. M.M.Is’hoqov] Toshkent: 2025.

Ushbu to‘plamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’muriy islohotlar doirasida oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2023-yil 4-iyuldagi PQ-200-son qarori 9-bandi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2025-yil 20-martdagi 76-son buyrug‘i ijrosini ta’minlash maqsadida Toshkent davlat sharqshunoslik universitetining 20-martdagi 62-UM buyrug‘i bilan tasdiqlangan “Tarixiy manbahu-noslik, tarixnavislik, tarix tadqiqotlari metodlari va metodologiyasining dolzarb masalalari” mavzusidagi an’anaviy Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasining 17-navbati materiallari e’lon qilinmoqda.

Anjuman TDSHU ilmiy-tadqiqotlar rejasi asosida shartnomaviy hamkor tashkilotlar – O‘zR FA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti, O‘zR FA Tarix instituti, O‘zR FA Temuriylar tarixi davlat muzeyi, O‘zR FA O‘zbekiston tarixi davlat muzeyi, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qatag‘on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi bilan hamkorlikda tashkil etildi.

Mas’ul muharrir:

Tarix fanlari doktori, professor M.M. Is’hoqov

Taqrizchilar:

Tarix fanlari doktori, professor J.H. Ismoilova

Tar.f.n., dos. R.R. Alimova

Tahrir guruhi:

Alimov Z.I., Odilov B.A., Zokirov B.I.

Toshkent davlat sharqshunoslik universitetining
2025-yil 28-iyun kuni bo‘lib o‘tgan 11-sonli navbatdan tashqari
Kengashi qaroriga muvofiq nashrga tavsiya qilingan.

**ERON ISLOM RESPUBLIKASI SIYOSATI TARIXIDA
AFG‘ONISTONNING AHAMIYATI
(XXI ASR BOSHLARIDA)**

***Qalandarov O‘lmas Faxriddin o‘g‘li**
Toshkent davlat sharqshunoslik
universiteti tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Eron Afg‘oniston bilan tarixiy, madaniy va diniy jihatdan chuqur bog‘liq bo‘lib, bu aloqalar ikki davlat o‘rtasidagi hamkorlikni kengaytirishga xizmat qilmoqda. Eronning asosiy maqsadlari – mintaqada barqarorlikni ta‘minlash, Tolibon ta‘sirini cheklash, savdo va energetika loyihalarini rivojlantirish, hamda suv va qochqinlar muammolarini hal qilishdir. Shuningdek, Eron Afg‘oniston orqali xalqaro tranzit yo‘llarini rivojlantirishga intilmoqda va AQShning bu mintaqadagi ishtirokiga tanqidiy munosabatda bo‘lmoqda.

Kalit so‘zlar: Eron, Tolibon, siyosiy barqarorlik, xavfsizlik, qochqinlar, Tehron-Kobul munosabatlari.

Eron, boshqa mintaqaviy kuchlar singari, davlat darajasida Afg‘onistonda siyosiy barqarorlikni ta‘minlash tarafdori.

Eronning Afg‘onistondagi manfaatlariga quyidagilar kiradi:

– birinchidan, Saudiya Arabistonining mintaqadagi ta‘siriga qarshi turish; mamlakatlar o‘rtasidagi o‘zaro manfaatli hamkorlikni yanada rivojlantirish uchun Afg‘onistonning tojik va hazora jamoalari bilan mustahkam aloqalarni saqlab qolish.

– Pushtunlar (asosan sunniylar), kamroq darajada – tojiklar (ham sunniy, ham shia dinlariga e‘tiqod qiluvchilar) va hazoralar (shialar). Bu borada Eron o‘z dinida eronliklarga yaqin bo‘lgan tojik va hazoralarning Afg‘oniston parlamentida imkon qadar ko‘proq o‘rin egallashidan manfaatdor, bu esa Eronga o‘z mavqeini mustahkamlash va Afg‘oniston bilan yanada foydali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish imkonini beradi;

– uchinchidan, Eron mintaqaviy iqtisodiy va savdo integratsiyasi jarayonlarida faol ishtirok etish niyatida va Afg‘oniston neft bozoriga sarmoya kiritishga intilmoqda;

– to‘rtinchidan, Eron va Afg‘oniston 936 km uzunlikdagi umumiy chegaraga ega, ularning hududlari Afg‘onistondan Eronga o‘tuvchi bir necha daryo oqimlari bilan ajratilgan. Ko‘p yillardan beri Eron va Afg‘oniston o‘rtasida Eronning Xomun ko‘lini to‘ydiradigan Hilmand daryosi oqimining bo‘linishi bo‘yicha hal etilmagan muammo mavjud. 1939 yilda Tehron va Kobul hukumatlari Eron hududiga oqib kelishi kerak bo‘lgan suv hajmini aniq belgilab beruvchi kelishuvni imzoladilar. Tolibon harakatining kuchayishi va Afg‘onistondagi beqarorlik ikki tomonlama kelishuvni to‘xtatib, Erondagi Xomun ko‘lining tez qurib ketishiga olib keldi. Afsuski, Eronga suv oqimi 2002 yildan hozirgi kungacha

beqarorligicha qolmoqda¹. Shu bilan birga, Eron mamlakatlar o'rtasidagi suv muammosini hal qilishdan nihoyatda manfaatdor;

– beshinchidan, Afg'onistonda Tolibon hokimiyatga kelishi bilan qochqinlar muammosi og'irlashdi. Eronga asosan tojiklar va hazoralar qochib, toliblar ta'qib qilganlar (ularning aksariyati pushtunlar). 2001 yilda Tolibon rejimi qulaganidan keyin Tehron afg'on qochqinlarini o'z hududidan qaytarish masalasini ko'targan. 2002–2003-yillarda Jenevada Eron, Afg'oniston va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Qochqinlar bo'yicha Oliy Komissarligi boshqarmasi (BMTQJK) o'rtasida afg'on qochqinlarini Eron hududidan vataniga² qaytarish tartibini belgilab beruvchi uch tomonlama bitimlar imzolanganiga qaramay; bu muammo bugungi kungacha dolzarbligicha qolmoqda. Shu munosabat bilan Eron afg'on qochqinlarini o'z vatanlariga qaytarishni tashkil etish niyatida. 2018 yilning yanvar oyidan iyul oyigacha xorijda yashash uchun zarur hujjatlarsiz 370 575 nafar muhojir Erondan Afg'onistonga qaytdi.

Eronning Afg'oniston bilan bog'liq xavotirlari birinchi navbatda xavfsizlik masalalari bilan bog'liq. Afg'oniston hududidan chiqayotgan terrorizm Eron hududiga ham tarqalishi mumkin. Eng xavfli omil giyohvand moddalar savdosi Eron aholisining 2,8 foizi giyohvandlar. Eron Afg'onistondagi vaziyatni barqarorlashtirishga izchil intiladi va bu borada aniq qadamlar qo'ymoqda. Shunday qilib, Afg'onistonda Tolibondan keyingi hokimiyat tizimi Eronning faol ishtiroki natijasida shakllandi: 2001 yilda Afg'onistonning kelajakdagi siyosiy tuzilishiga bag'ishlangan Bonn konferentsiyasida Eron delegatsiyasi rahbari Javad Zarif Shimoliy alyans vakillari bilan hokimiyatni pushtun Hamid Karzayga topshirish bo'yicha kelishuvga erisha oldi. Bu Eron tomonining muhim qadami bo'ldi, chunki Tolibonning olti yillik hukmronligidan oldin hokimiyat "Shimoliy ittifoq"ning pushtun bo'lmagan vakillari qo'lida edi, ular mamlakatdagi kuchlarning yangi muvozanatiga rozi bo'lmasiligi mumkin edi.

Bundan tashqari, Eron Afg'onistonning avvalgi prezidenti Hamid Karzayga kuchli moliyaviy yordam ko'rsatishda davom etdi.

Iqtisodiy aloqalar ham rivojlanmoqda. Shunday qilib, Eron tashqi ishlar vazirining iqtisodiy masalalar bo'yicha o'rinbosari G'ulomrizo Ansoriy Tashqi ishlar vazirligi vakillari hamda Eronning Afg'oniston va Pokistondagi elchilari ishtirokida bo'lib o'tgan Xalqaro aloqalar bo'yicha muvofiqlashtiruvchi shtab yig'ilishida so'zga chiqib, Eronning Afg'oniston va Pokistonga eksporti hajmi 6 milliard dollarni tashkil etishini ta'kidladi⁵. Eronning Siston va Balujiston viloyati bojxona va chegara terminallaridan tovarlar eksporti ayniqsa faol rivojlanmoqda, eksport hajmi 181 million dollardan oshdi, ushbu bojxona terminallari orqali o'tadigan eksport hajmi 2020-yilning dastlabki 2 oyida 2019-yilga nisbatan 56 foizga oshdi.

¹ Меркулова И. Иран и Афганистан: экономическое сотрудничество на современном этапе // Роль и место Ирана в регионе: коллективная монография / отв. ред. Н.М. Мамедова, М. Иманипур. М.: Ин-т востоковедения РАН, 2007. С. 158

² Умаров А.А. Участие Ирана в стабилизации Афганистана после 2001 г. // Проблемы национальной стратегии. 2017. № 3 (42). С. 83–84.

G.Hikmatyor boshchiligidagi Afg'oniston Islomiy partiyasi (AIP) o'rtasida tinchlik bitimi imzolanishini qo'llab-quvvatlab, Afg'oniston bo'yicha o'z pozitsiyasini yana bir bor yaqqol namoyon etdi. Bu boradagi keng ko'lamli munozaralarga qaramay, Hikmatyor bilan tinchlik o'rnatish va AIPning siyosiy tizimga qo'shilishi afg'onlarni kelishuv yo'lidagi aniq qadam sifatida ko'rilmogda.

Eron Afg'onistondagi vaziyatni tartibga solish jarayonida bundan keyin ham Afg'onistonga yordam ko'rsatishga tayyor. Eron prezidenti H.Ruhoniy fevral oyida Tehronda bo'lib o'tgan matbuot anjumanida ta'kidlaganidek, "Eron xavfsizlik sohasida maslahat yordami va hamkorlikka tayyor, Eron Afg'oniston hukumati talab qilsa, terrorizmga qarshi kurashda Afg'onistonga yordam berishga tayyor"¹.

2018-yil dekabr oyida Kobulga tashrifi chog'ida Eron Milliy xavfsizlik oliy kengashi kotibi Ali Shamxoni "Tolibon harakati bilan bir qator maslahatlashuvlar va muzokaralar o'tkazdik", dedi. Bu amaliyot kelgusida ham davom etadi. Eron Islom Respublikasi va Tolibon o'rtasidagi joriy muzokara jarayoni Afg'onistondagi xavfsizlik masalalarini hal qilishga yordam berish maqsadida olib borilmoqda².

Shu bilan birga, vaziyatni tinch yo'l bilan hal qilish masalasiga kelganda, Eron AQShning Tolibon bilan muzokaralari masalalari bo'yicha etarlicha aniq pozitsiyani egallaydi. Shunday qilib, Eron Milliy Xavfsizlik Oliy Kengashi kotibi Ali Shamxoni shunday dedi: "Biz ikki sababga ko'ra AQShning Tolibon bilan muzokaralariga qarshimiz: "Birinchidan, Afg'oniston hukumati ishtirokisiz har qanday strategiya yoki qaror noto'g'ri". Ikkinchi sabab, uning fikricha, amerikaliklarning 2001-yilda Bonnda yangi hukumatni shakllantirish bo'yicha afg'onlarni kelishuvni imzolashda ishtirok etishi, "Eronning konstruktiv va xayrixoh harakatlaridan so'ng biz "yovuzlik o'qi"ga kirdik va endi biz amerikaliklarning bunday formatlarda ishtirok etishiga ishonmaymiz". Shamxoni bu haqda Rossiya, Eron, Afg'oniston Islom Respublikasi (IRA), Hindiston va Xitoy ishtirokida bo'lib o'tgan Afg'oniston masalasi bo'yicha ko'p tomonlama maslahatlashuvlar mexanizmining ikkinchi sessiyasi yakunlari bo'yicha³ Afg'onistondagi vaziyatni tinch yo'l bilan hal qilish yo'llarini topish maqsadida 2019-yilning noyabr oyi oxirida eronlik diplomatlar Tolibon delegatsiyasini Tehronda, Yavamad diplomati bilan uchrashdi. Rossiya tomoni ham bir necha bor eronlik diplomatlarning Afg'onistondagi kelishuvga bag'ishlangan jarayonlarda kengroq ishtirok etishi zarurligini ta'kidlagan edi. Rossiya-Xitoy-Amerika formati paydo bo'ldi, unga Pokiston qo'shildi. Eronning ushbu formatga qo'shilishiga qiziqish bor. U potentsialga ega bo'lishi mumkin⁴.

¹ Иран обвиняет США в дестабилизации ситуации в Афганистане // Afghanistan.ru 07.02.2018. URL: <http://afghanistan.ru/doc/118468.html>

² СМИ: секретарь совета безопасности Ирана заявил о переговорах Тегерана с Талибами // ТАСС. 26.12.2018. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5954301>

³ Почему Иран противостоит диалогу США и талибов // Afghanistan.ru. 23.12.2019. URL: <https://afghanistan.ru/doc/135463.html>

⁴URL: <https://afghanistan.ru/doc/135463.html> (дата обращения: 19.11.2020).

Tehronning Afg'onistondagi vaziyatni hal qilishda faol siyosiy va iqtisodiy ishtiroki Eronning nafaqat mintaqadagi vaziyatni barqarorlashtirishga intilishi, balki mamlakat chegaralarini himoya qilishga intilishining ham ko'rsatkichidir.

Vashington tomonidan doimiy ruhiy bosim ostida bo'lgan Eron Islom Respublikasi (IRI) AQSh va uning ittifoqchilari, jumladan, NATO davlatlarining harbiy kontingentlari joylashgan davlatlar bilan chegaradosh bo'lgan sharoitda Tehron rahbariyati Kobul bilan munosabatlarni rivojlantirish uchun turli imkoniyatlardan foydalanmoqda, shu bilan birga, birinchi navbatda, Afg'oniston hududi Eronga qarshi nodo'stona harakatlar uchun tramplanga aylanib qolmasligini ta'minlamoqda. Shunday qilib, xususan (aytmoqchi, buning hech qanday tajribasi yo'q) Tehronda Afg'oniston bo'yicha maxsus shtab-kvartira faoliyat ko'rsatib, turli Eron bo'limlarining Afg'oniston yo'nalishidagi harakatlarini muvofiqlashtiradi. Shtab-kvartiraga mamlakat oliy rahbari A.Xameneiy idorasi, tashqi va ichki ishlar, mudofaa, axborot vazirliklari hamda Islom inqilobi qo'riqchilari korpusi vakillari kiradi. Eron, ayniqsa, so'nggi paytlarda o'zining sharqiy qo'shnisi bilan ikki tomonlama, uch tomonlama (Eron-Afg'oniston-Tojikiston va Eron-Afg'oniston-O'zbekiston) va ko'p tomonlama (xalqaro tashkilotlar orqali) aloqalarni rivojlantirish choralarini ko'rmoqda.

Kobulga kelsak, uning rahbarlari Eron bilan urushda vayron bo'lgan afg'on iqtisodiyotini tiklash masalalarida ma'lum chegaralar doirasida hamkorlik qilishga tayyor. Aynan shu masalalar Prezident H.Karzayning 2006-yilda Tehronga rasmiy tashrifi chog'ida ham muhokama qilingan. Bu Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (EKO) davlat rahbarlarining Bokudagi uchrashuvlarida (2006-yil may), Shanxayda bo'lib o'tgan ShHT sammitida (2006-yil, iyun), Fors va Dushanbeda bo'lib o'tgan uchrashuvlarda (620) ham muhokama qilingan edi. BMT Bosh Assambleyasining Nyu-Yorkdagi sessiyasi (2006 yil sentyabr).

So'nggi paytlarda mamlakatlar o'rtasida hukumat delegatsiyalari almashinuvi sezilarli darajada faollashdi, ishbilarmon doiralar vakillari o'rtasidagi aloqalar tez-tez uchrab, parlamentlar o'rtasida aloqalar, jumladan, 2006 yilda Tehronda bo'lib o'tgan Osiyo Parlamentlari Assambleyasining yettinchi sessiyasi doirasida, Eron Islom Respublikasi Majlisi spikeri Afg'onistonda har ikki palata raislarini, Afg'oniston parlamentlari palatalari raislarini qabul qilganida, aloqalar bo'lib o'tdi. ikki mamlakat qonun chiqaruvchi organlari faoliyati muhokama qilindi.

Kobulning AQShga qaramligi va Eron-Afg'on aloqalariga qarshiligi ikki davlat o'rtasidagi munosabatlar rivojini jiddiy cheklashini hisobga olib, Tehron, birinchi navbatda, Afg'onistondagi iqtisodiy va madaniy ishtirokini kengaytirish choralarini ko'rmoqda.

2006 yil davomida Eron Afg'onistonga nafaqat Eronning Fors ko'rfazidagi portlariga, balki Turkmaniston va undan tashqariga olib boruvchi avtomobil yo'llariga ham chiqish imkonini beruvchi Xaf -Hirot temir yo'l liniyasini qurishni yakunladi. IRI ko'magida qurilgan transport loyihalari orasida Dog'arun (IRI) va Hirot (IRA)ni bog'lovchi allaqachon foydalanishga topshirilgan avtomobil yo'lini ta'kidlash joiz.

Ilgari imzolangan uch tomonlama bitimning (Eron-O'zbekiston-Afg'oniston) keyinchalik Eron portlariga chiqish imkoniyati bilan Termiz-Mozori-Sharif-Hirot trans-afg'on koridorini yaratish bo'yicha bndlari ham amalga oshirilmoqda.

Kobulning elektr energiyasi loyihalarini qurishdagi manfaatlaridan foydalangan holda, Eron 2006 yil fevral oyida Afg'oniston va Tojikiston bilan 500 kilovoltlik elektr uzatish liniyasini qurish bo'yicha shartnoma tuzdi. Bundan tashqari, Eron rahbariyati Afg'onistonga ikkita issiqlik elektr stansiyasi qurilishi uchun 500 million dollar va 80 million dollar yordam berishga va'da bergan va bu Kobulda ijobiy qabul qilingan.

Eronga mamlakatlar o'rtasidagi munosabatlar rivojiga ma'lum darajada ta'sir o'tkazish imkonini beruvchi muhim omillardan biri bu umumiy chegara va giyohvand moddalar sotuvchisi, kontrabandachilar va noqonuniy migrantlarning muntazam karvonlaridir. Bu eronliklarga Afg'oniston huquq-tartibot va chegara nazorati xizmatlari bilan aloqa o'rnatish imkonini beradi. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, 2006 yil davomida Eron Ichki ishlar vazirligi vakillari afg'onistonlik hamkasblari bilan bir qator muzokaralar o'tkazgan. Aftidan, Eron afg'on chegarachilari tomonidan chegara nazoratini kuchaytirish nomaqbul elementlarning Afg'onistondan o'z hududiga kirib kelishini qiyinlashtirishi mumkinligiga ishonadi.

Eron va Afg'oniston o'rtasida narkotik moddalarni Eronga olib o'tishga qarshi kurash bo'yicha hamkorlikka kelsak, bu boradagi hamkorlik 2006-yilda narkotiklarga qarshi kurash vaziri X.Qodriy, uning o'rinbosari, ushbu vazirlik va Ichki ishlar vazirligining ayrim bo'limlari rahbarlaridan iborat Afg'oniston delegatsiyasi mamlakatga tashrif buyurganidan so'ng aniq shakllana boshladi. Delegatsiya Tehron va Mashhad, shuningdek, Xuroson viloyatidagi bir qancha chegara postlarida bo'ldi.

Shu yilning yanvar oyida. Eron va Afg'oniston o'rtasidagi chegara hududidagi hamkorlik masalasidagi munosabatlar amaliy sohaga ko'chdi. Eron Ichki ishlar vazirligi huquq-tartibot kuchlari qo'mondoni, brigada generali M.Moqaddam boshchiligidagi delegatsiyaning AIRga tashrifi chog'ida hamkorlik shartnomasi imzolandi, unga ko'ra, bir yil ichida Hirot, Farah va Nimruz viloyatlarida qo'shma postlar va nazorat-o'tkazish punktlarini tashkil etish rejalashtirilgan.

Ushbu tashrif yakunlari va delegatsiya takliflari bo'yicha olib borilgan muzokaralar natijasida Afg'oniston Vazirlar Mahkamasi narkotik moddalar kontrabandasi yoki og'ir jinoyatlar sodir etganlikda ayblanib qo'lga olingan jinoyatchilarni o'zaro ekstraditsiya qilish bo'yicha ikki tomonlama bitim tayyorlash, giyohvandlik biznesi bilan shug'ullangan jinoiy guruhlar faoliyati to'g'risida ma'lumot almashishni nazarda tutuvchi maxsus hujjat tayyorlash va bu borada qo'shma ishchi guruh yaratish niyatida ekanligini ma'lum qildi. Bundan tashqari, giyohvand moddalar kontrabandasiga qarshi birgalikda kurashish bo'yicha ikki davlat ichki ishlar vazirliklari huzurida Eron-Afg'oniston ishchi guruhini tuzish rejalashtirilgan edi. Bundan tashqari, Eron tomoniga Kobul va Hirotida faoliyat yuritayotgan shu kabi vakolatxonalardan tashqari, Qandahorda Narkotiklarga qarshi kurash shtab-kvartirasining vakolatxonasini

ochishga ruxsat berildi. Afg'oniston rahbariyati Eronning Afg'oniston-Eron chegarasi hududida giyohvand moddalar kontrabandachilari bilan to'qnashuvlarda halok bo'lgan afg'on chegarachilarining oilalariga moliyaviy yordam ko'rsatish haqidagi taklifiga ijobiy javob berdi.

Qishloq xo'jaligi va sog'liqni saqlash vazirliklari bilan birgalikda ko'knori yetishtirishni boshqa qishloq xo'jaligi ekinlari bilan almashtirish, shuningdek, Afg'oniston fuqarolarini giyohvandlikdan davolash choralari ishlab chiqish maqsadida Eron-Afg'oniston tashkilotlari va markazlarini tashkil etish taklif qilinmoqda.

Tomonlar narkotik moddalarning noqonuniy aylanishiga qarshi kurashda muvofiqlashtirishni yaxshilash maqsadida Eron, Afg'oniston va Pokiston tegishli vazirliklarining manfaatdor idoralari darajasida uch tomonlama uchrashuv o'tkazish masalasini muhokama qildilar.

Tehron Afg'oniston bilan aloqa o'rnatish uchun savdo aloqalarini faollashtirish maqsadga muvofiqligini tushunadi. Turli qo'shma loyihalarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan tovarlardan tashqari, Eron eksporti tarkibiga oziq-ovqat, kiyim-kechak, matolar, dori-darmonlar, qurilish materiallari, neft mahsulotlari, birinchi navbatda, benzin kiradi. 2006 yilda "Xodrou" kompaniyasi o'z mahsulotlarini Afg'onistonga eksport qila boshladi va bozorga 3000 ta yengil avtomobil, 1000 ta yuk mashinasi va avtobuslar yetkazib berishni rejalashtirmoqda. 2006 yilning kuzida Tehronda Afg'oniston tadbirkorlari va sarmoyadorlari ittifoqi o'z faoliyatini boshladi, maqsad ikki tomonlama savdo-iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, jumladan, eronlik tadbirkorlar o'rtasida afg'on bozorini reklama qilish, Afg'oniston shaharlarida ixtisoslashtirilgan savdo ko'rgazmalarini o'tkazishda yordam ko'rsatish, tashkiliy loyihalarni amalga oshirishda tijorat tadqiqotlari o'tkazish.

Eron va Afg'oniston o'rtasidagi o'zaro savdo hajmi kichik bo'lib, turli manbalarga ko'ra, yiliga 200-400 million dollarni tashkil etadi. Eron tovarlari importi Afg'onistondan o'n barobar ko'p ekanligini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi.

Eron Afg'onistonda o'z ishtirokini kengaytirishning mumkin bo'lgan yo'llarini ko'rib chiqib, madaniyat sohasida mamlakatga katta moliyaviy yordam ko'rsatmoqda, vayron bo'lganlarni qayta tiklash va yangi maktablar, kutubxonalar, bosmaxonalar va boshqa ta'lim, diniy va madaniy ob'yektlarni qurish uchun mablag' ajratmoqda. Masalan, 2006-yil oktabr oyida Hirotda madaniy-ma'rifiy markaz ochilib, uni tashkil etish uchun Afg'oniston bo'yicha Bosh qarorgoh tomonidan ajratilgan mablag' (220 ming dollar) bo'ldi. Uning mamlakatdagi madaniy ishtirokini oshirish maqsadida IRI tashabbusi bilan ilmiy seminarlar, konferensiyalar va ko'rgazmalar o'tkazilmoqda, o'qituvchilar Afg'oniston ta'lim muassasalariga yuborilmoqda, o'quv-uslubiy materiallar chop etilmoqda.

Eronliklar aloqa va axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassislar tayyorlash sohasida ma'lum muvaffaqiyatlarga erishdi: Xalqaro elektraloqa ittifoqi (XEI) va Eron hukumati AIR rahbariyati bilan birgalikda Kobulda zamonaviy aloqa va axborot texnologiyalari institutini tashkil etish to'g'risida

shartnoma imzoladi. Ushbu dastur doirasida Afg'oniston Aloqa vazirligi yangi ta'lim muassasasining ma'muriy, o'quv va turar-joy binolarini qurish uchun yer uchastkasiga egalik qilish huquqini oldi; Afg'oniston kompaniyalari orasidan pudratchilar qurilish ishlarini boshlab yuborgan. Loyihani amalga oshirish uchun 4 million dollarlik mablag'ning asosiy qismi Eron hukumati tomonidan ajratilgan. Bundan tashqari, Eron tomoni ushbu maqsadlar uchun qo'shimcha 1,3 million dollar ajratishni rejalashtirmoqda.

Savdo-iqtisodiy va madaniy hamkorlikdagi loyihalarning amalga oshirilishi fonida ikki tomonlama munosabatlar rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan qator omillar mavjud. Bu, birinchi navbatda, afg'on qochqinlari muammosiga taalluqlidir, ularning soni, BMTning rasmiy ma'lumotlariga ko'ra, hozirda 950 ming kishini tashkil etadi.

Eron, Afg'oniston va BMTning Qochqinlar bo'yicha Oliy komissarligi o'rtasida avval tuzilgan kelishuvga ko'ra, ularni vataniga qaytarish 2006-yilda yakunlanishi kerak edi. Biroq bu muddat 2010-yilgacha uzaytirildi.

AQSh Afg'oniston-Eron munosabatlarining rivojlanishiga qarshi. Shunday qilib, Amerikaning sa'y-harakatlari H.Karzayning Eron prezidentining inauguratsiyasi uchun Tehronga tashrifi, iqtisodiy masalalar bo'yicha qator kelishuvlar, Eronning chegaradosh viloyatlari va Hirot viloyati o'rtasidagi chegara savdosi hajmining qisqarishi va boshqa ko'p narsalarni buzdi. Bularning barchasi Eron-Afg'oniston munosabatlari sezilarli darajada katta salohiyatga ega, deb hisoblaydigan Eron tomoni vakillari tomonidan ochiq aytilmoqda. Vashingtonning Kobuldagi ta'siri, shuningdek, boshqa sohalarda, birinchi navbatda, mintaqada xavfsizlikni ta'minlash, ekstremistik va terroristik guruhlariga qarshi kurashda Eron-Afg'oniston hamkorligi imkoniyatlarini cheklaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Меркулова И. Иран и Афганистан: экономическое сотрудничество на современном этапе // Роль и место Ирана в регионе: коллективная монография / отв. ред. Н.М. Мамедова, М. Иманипур. М.: Ин-т востоковедения РАН, 2007. С. 158

2. Иран обвиняет США в дестабилизации ситуации в Афганистане // Afghanistan.ru 07.02.2018. URL: <http://afghanistan.ru/doc/118468.html>

3. СМИ: секретарь совета безопасности Ирана заявил о переговорах Тегерана с Талибами // ТАСС. 26.12.2018. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/5954301>

4. Почему Иран противостоит диалогу США и талибов // Afghanistan.ru. 23.12.2019.

URL: <https://afghanistan.ru/doc/135463.html>

URL: <https://afghanistan.ru/doc/135463.html> (дата обращения: 19.11.2020).

MUNDARIJA

MANBASHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI

Rixsiyeva G.Sh. Soʻz boshi.....	3
Isʼhoqov M.M. Zardusht faoliyatida ilohiy hokimiyat gʻoyasining mohiyati.....	11
Vohidov Sh., Ergashev J. Muhammadsodiq Valadi Muhammad Mir Sayyid Muftiy Gulshaniy va uning “Tarixi Humoyun” asari	16
Madraimov A. «Уложения Темура» и «Записки Бабура» как важный источник по изучению истории государственности Темуридов.....	21
Xolmoʻminov J.M. Yusuf Xos Hojibning “Qutadgʻu bilig” asari – turkiyzabon xalqlar “Shohnoma”si	27
Nader al-Vasir. Ibn Havqalning Surat al-ard (Yerning surati) asarida Movarounnahr oʻlkasining holati	31
Bahman Akbari. Amir Nizamuddin Alishir Navai and Multilingualism in Timurid Literature	35
Xolmoʻminov J. Irfoniy tafsirlar va Maybudiyning “Kashf ul-asror” asari.....	42
Alimov Z.I. Neyron tarmoqlari zamonida tarixiy manbashunoslikning istiqbollari.....	49
Карим Камал Мухаммад. Археологическая эпиграфика как источник по истории и цивилизации Центральной Азии особая печать Кокандского ханства Алим-хана и ее историческое и археологическое значение (1214–1226 гг. х. / 1799–1811 гг.)	55
Alimova R.R., Tileukulov G.S. Mahmudxoʻja Behbudiyning tarixiy asarlariga nazar.....	59
Mirzayev N.M. Turkiya Usmonli arxividagi Toshkent tarixiga doir ayrim hujjatlar tahlili	66
Toʻrayev H. Tarixiy manbalar Joʻyi muliyon toʻgʻrisida	71
Qodirov Z.M. Buyuk Saljuqiylar davlati tarixiga oid yoʻqolgan manbalar	76
Воҳидов Ш., Эрзаров Р. Сочинение Джамала ал-Карши «ал-Мулхакат би-с-Сурах» и ее значение в истории народов Средней Азии и Казахстана	83
Tohirov J. A. “Sharh tajrid al-kalom” asarining manbaviy-uslubiy tahlili	88
Xudoynazarov I.B. Jaloliddin Tabataboyining “Shohjahonnoma” asarida Boburiylar darvi tarixining yoritilishi.....	92
Togʻayeva A.Z. Manbalarda Toshkent – Orenburg yoʻnalishidagi temir yoʻl loyihalari xususida.....	97
Toʻrayev L.A. “Rabiʼ ul-abror” asarining tarixiy antropologiyadagi oʻrni va ahamiyati.....	99

Rustamov A.E. Arab tilidagi harf tushunchasining o'zbek tili so'z turkumlari bilan qiyosiy tahlili va uning manbalarda aks etishi	102
Qorayev Sh.P. Tarixiy manbalarda Buxoro hukmdori Amir Haydar huzurida o'tkazilgan so'fiylik yig'inlarining yoritilishi.....	109
Jumayev G'.I. Ibn Hajar al-Asqaloniy hayoti va ilmiy merosi	115
Sherxanov S.D. Yoqut al-Hamaviy hayoti va ilmiy merosi	118
Jo'rayev M.X. IV-X asr musulmon geografiyasida xuroson va movarounnahrning diniy-madaniy muhiti.....	124
Karimov Sh.Sh. "Dastur al-vuzaro" asarining uslubi, manbaviy ahamiyati va uning o'rganilishi.....	130
Sa'dullayev Sh.J. Rigvedada qayd etilgan druhyu va turvashu elatlarning etnik identitligi masalasi.....	136
Muxtorova M.I. Muhammad Muso al-Xorazmiy "Surat ul-ard" asarining ba'zi tarixiy geografik asarlar bilan qiyoslanishi	141
Qayumov T.T. Buxoro vaqf qurultoyi materiallari muhim tarixiy manba sifatida	146
Ahmadv X.S. Imloviy o'zgarishlar tarixida "Qizil O'zbekiston" gazetasining manba sifatida o'rganilishi	149
Toshpulatov S.O. Sayid Homid Kamyob To'ra hayoti va asarlari	154
Toshtemirova Sh.Sh. Some perspectives on women in the Avesta	160

TASAVVUF TARIXI, MANBASHUNOSLIGI, FALSAFASI VA GERMENEVTIKASI

Холмўминов Ж.М. Мудрость испытаний и испытательных бедствий в жизни человека (на основе философского анализа тафсира «Кашф ул-асроф» Абулфазли Майбуди).....	166
Rahimov K.R. Tasavvufda iqtisodiy faoliyatga bo'lgan munosabat tarixidan.....	173
Комилов Д.Р. Герменевтический анализ исторических и мистических источников суфизма: подходы и роль признания смысла	179
Mohammad Esmaeil Abdollahi. Happiness in the Humanities: An Analysis of Aristotle's and Ghazali's Views in the Light of Traditional and Modern Dialectics	183
Umurzoqov B.B. Xojagon tariqati manbalarining ilmiy-ma'rifiy asar sifatida ahamiyati ("Rashahot" asari misolida)	189
Pulatova M.R. Arba'inlarda tasavvufiy g'oyalarining aks etishi Qalandararov M.S. Klassik fors lirik shariatida germenevtik tahlil	196
Adilov B. B. Najmiddin Komilovning tasavvuf tarixini tadqiq etishda qo'llagan ilmiy metodlari	202
Abdurasulov Sh. Shveysariyalik sharqshunoslar Fritz Mayer va Anke fon Kyugelgenning tasavvufga oid tadqiqotlari ilmiy tahlili	205
Tursunboyev A.A. Yosh avlodni halollik vaksinasi bilan emlash kerak	211

TARIXSHUNOSLIK, TARIX TADQIQOTLARI METODOLOGIYASI VA TARIXNING UMUMIY MASALALARI

Axundjanov E.A. Madaniyat tarixini tadqiq etish metodlari	217
Saidov Sh.J. Bolsheviklarning “qoloq xalqlarni” sovetlashtirish siyosati: Xorazm tajribasi (1920-yillar).....	221
Shabanov J.K. Mustaqillik yillarida O‘zbekiston–Turkiya munosabatlari: siyosiy hamkorlikdan madaniy birdamlik sari	225
İsmail POLAT. Ceditçilik hareketi ve günümüzdeki yansimalari: Neocedit hareketinin metodolojik temelleri.....	231
Füsün Türken UYSAL. Ulus devlet kapsamında modernite projesi ve tarih yazımı	237
Алимова Р.Р. Установление правления династии Аштарханидов в Бухарском ханстве.....	242
Xaydarov I.M. Saljuqiylar davlatining boshqaruv tizimi va davlat lavozimlari.....	248
Agzamova M.M. Movarounnahrning islom sivilizatsiyasidagi o‘rni.....	251
Djumaniyazova F. V-VI asrlarda Hindistonning yangi egalari: Oq xunlar	256
Bobojonov Sh.U. Ismoilbek G‘aspirali sayohatnomalarida Buxoro tavsifi	261
Пономарёва Т.Л. Активизация торгово-экономических отношений Российской империи со среднеазиатскими ханствами	264
Abdulkhaev A. Chinese-Iranian Strategic Partnership in the Context of Opposition to the USA	268
Худайкулова Г. Повышение социальной активности женщин в суверенном Узбекистане – важнейшее. условие устойчивого развития	273
Abdullayev J.I. Milliy-hududiy chegaralanish va O‘zbekiston Respublikasining chegara muammolar tarixshunosligi	278
Xolov V.Y. Turkiston XVIII asr ingliz tarixshunosligida	281
Safayev M.M., Turdiyev S.I. Muso Saidjonov - ilk o‘zbek muzeyshunosi	285
Raximdjanova N. Mustamlaka Turkistonda siyosiy jarayonlar tarixshunosligi	289
Rahmatilloev N.H. Qo‘qon xoni Xudoyorxon davrida unga qarshi xonlikda ko‘tarilgan qo‘zg‘olonlar	293
Hasanov J.J. Temuriylar davri Toshkent vohasida Islom me‘moriy obidalari yuksalishi xususida	296
Temirov F.U. Sadriddin Ayniy ilmiy merosida tarixiy tadqiqotlar talqini....	300
Matyaqubova N.M. Xorazm vohasining tarixiy geografiyasi Amudaryo o‘zanlari, sug‘orish tizimlari va arxeologik-geomorfologik tadqiqotlar natijalari.....	304

Qalandarov O'F. Eron Islom Respublikasi siyosati tarixida Afg'onistonning ahamiyati (XXI asr boshlarida)	308
To'rayeva N. Boymirza Hayit asarlarida til siyosatining mafkuraviy va siyosiy mohiyati.....	315
Eshmurodov B.T. Amir Temurning jahon harbiy san'ati rivojiga qo'shgan ulushi.....	317
Ro'ziqulova Z. Temuriylar davrida to'ralar va yirik yer mulk egalarining mulkdorlik munosabatlari va ularning ahamiyatlari	319
Norqo'chqarov X.E. Sharqiy buxorolik istiqloqlilik kurashi vakillari (qo'rboshilar) va ularning Afg'onistonga muxojirligi haqida mulohazalar (XX asr 20-30 yillari)	322
Nazirov B.S., Mamasaidova R.Q. Usmonov N.E. Mustaqillik davri O'zbekiston tarixshunosligida Amir Temur shaxsi va merosining o'rganilishi.....	328
Shoyimov S.S. Urushda ishtirok etgan o'zbek o'g'lonlarining vatanga qaytishi va urush asoratlari (afg'on sindromi)	332
Lapasov B.T. Sovetlarning O'zbekistonda otkazgan aholini kochirish siyosati (1926-1941 y.).....	337
Tuliyev V.K. Onlayn xristian missionerlikda denominatsiya yollari.....	341
Yo'ldashboyeva Sh.J. Hvaranglar – Koreya tarixining o'ziga xos elita guruhi.....	346
Umarova N.R. Turkiston jadidchilik tarixida ayollarning o'rni, unutilgan qahramonlar.....	350

ETNOLOGIYA, ETNOGRAFIYASI VA SOTSIAL

ANTROPOLOGIYANING NAZARIY-AMALIY MASALALARI

Dospanov O.T. Культурное наследие и идентичность: вклад академика М.К.Нурмухамедова в изучение традиционной культуры народов Южного Приаралья	354
Azizov A.A. O'zbek madaniyatida ayrim milliy o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlari (qo'l jangi misolida)	359
Abirov V.E. O'zbek jamiyatida "ijtimoiy xotira" va uning ramziy ifodasi	362
Shosaidov A.S. Arab sayohatchilari va olimlarining etnografik bilimlarning to'planishi va etnologik hamda antropologik dunyoqarashning rivojlanishiga qo'shgan xissasi	366
Isaqov R.O'. Xorazm vohasi aholisining an'anaviy xo'jalik mashg'ulotlari va ular bilan bog'liq marosimlar xususida	370
Buriyev R.R. Surxon vohasi aholisining jamoaviy va oilaviy marosimlari va uning tarbiyaviy ahamiyati	373
Rashidova Z.R. O'zbek milliy taomnomasiga Markaziy Osiyo xalqlari ovqatlarining ta'siri xususida	377
Ismatova Z. O'zbek milliy kiyimlarining tarixiy manbalarda aks etishi	381

Raxmatullayev M.J. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiston an'anaviy va zamonaviy ta'lim tizimining o'rganilishi xususida	386
To'ychiyev I.M. Chust tumani etnoturistik salohiyatini oshirishda pichoqchilik va do'ppichilikning o'rni.....	391